

Dekretális forrás elemzése

A szabolcsi zsinat határozatai

Készítette: Kőfalvi Tamás

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szeged, 2020

Forráselemzések – dekretális források

Tartalomjegyzék

- 1. A dekretális források elemzéséről*
- 2. Ajánlott szakirodalom*
- 3. Feladatleírás*
- 4. A forráselemzést segítő kérdések*
- 5. Forrásszöveg*

Miről szól ez a lecke?

A lecke segítségével elemezheti Szent László 1092. évi zsinati határozatait. Ennek kapcsán bepillantást nyerhet néhány alapvető szakirodalmi feldolgozásba is.

Tanulási javaslat:

A lecke feldolgozásához szükséges idő kb. 90 perc.

A konkrét feladatmegoldás előtt figyelmesen olvassa el a forrásszöveget! Az információkat a mondanivaló szempontjából vázlatban érdemes csoportosítani. A szakirodalom feltárásához, annak mélységének függvényében további időre van szükség.

1. A dekretális források elemzéséről

A dekretális források kapcsán számos elemzési szempont érvényesíthető. E források elemzésének adekvátságát is nagy mértékben segíti annak a korszaknak, történelmi szituációnak az ismerete, amelyben a forrás született. A tágabb társadalmi, gazdasági, kulturális környezet megismerése nélkül könnyen lehet téves következtetésekre jutni egy-egy forrás elemzése során. Mint minden történelmi forrás esetében, a dekretális források elemzése során is kerülendő a jelen értékrendjének visszavetítése, számon kérése a forrásokon.

2. Ajánlott szakirodalom

- Jánosi Monika: A Szent-László korabeli zsinati határozatok keletkezéstörténete Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 96 (1992) 3-11.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/2785/1/historica_096_003-011.pdf
- Szabolcsi zsinat. In. Magyar Katolikus Lexikon
<http://lexikon.katolikus.hu/S/szabolcsi%20zsinat.html>
- Szuromi Szabolcs Anzelm: Szempontok az 1092. évi szabolcsi zsinat kánonjogtörténeti vonatkozásaihoz In: Iustum Aequum Salutare 2017/4 (13) 189–203.
http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20174sz/13_SzuromiSzA_IAS_2017_4.pdf

I. (Szent) László király első törvénykönyve (1092)

A magyarság keresztény hitre térítése és a római katolikus egyház intézményrendszerének kiépítése I. István halála után további erőfeszítéseket igényelt. István utódai közül volt aki igyekezett ezt a folyamatot fékezni, visszafordítani (Aba Sámuel), és volt, aki túlzottan is nagy lépésekkel igyekezett felgyorsítani azt (Orseolo Péter). I. László király (1077-1095) szabolcsi zsinaton hozott rendelkezései átfogó képet festenek a kereszténység és a katolikus egyház korabeli állapotáról. E törvények (László úgynevezett I. törvénykönyve) a magyarság kereszténnyé válásának számos átmeneti elemét mutatja, miként a katolikus egyházszervezet formálódásának is érzékletes bizonyítéka.

3. Feladatleírás

A szabolcsi zsinat határozatai alapján mutassa be összefüggő fogalmazásban a kereszténység és a katolikus egyház helyzetét a 11. század végi Magyarországon! Válaszában különítse el a vallásgyakorlásra és az egyházszervezetre vonatkozó információkat! Térjen ki az átmenetiséget fémjelző elemekre is! (Az elemzést segítő kérdéseket a forrás után talál.)

4. A feldolgozást segítő kérdések

- Milyen társadalmi csoportokról szólnak a cikkelyek?
- Az egyházi társadalom mely rétegei szerepelnek a törvénykönyvben?
- Miben különül el a világi- és a szerzetes papság? Mi jellemzi jogállásukat?
- Hogyan szabályozzák az egyes cikkelyek a papi nőtlenséget? Mi magyarázhatja az átmeneti rendelkezéseket?
- Mely cikkelyek foglalkoznak a tizedfizetéssel és hogyan szabályozzák azt?
- Mely cikkelyek foglalkoznak a mindennapi vallásgyakorlattal és hogyan szabályozzák azt? Melyek voltak a legfőbb problémák?
- A pogányságnak milyen elemei tűnnek fel a törvényekben?

Hogyan szabályozzák a törvénycikkek a házasság intézményét és a nők helyzetét?

5. Forrásszöveg

A mi teremtőnk és megváltónk, az úr Jézus Krisztus uralkodása alatt, az ő születésének 1092. évében május hó 20-án Szabolcs városában szent zsinat tartatott, a magyarok legkeresztényibb királya, László elnökletével, országa összes püspökeivel és apátjaival, valamint az összes előkelőkkel, az egész papság és a nép tanúskodása mellett. Ezen a szent zsinaton a kánonoknak megfelelően és dicséretre méltó módon a következő határozatokat alkották meg.

1. A másodszor nősült áldozó- és szerpapokról

Megparancsoljuk, hogy az olyan áldozó- és szerpapokat, akik másodszor nősültek, és akik özvegyek vagy eltaszított asszonyok férjei, el kell választani (feleségüktől), és vezeklés tartása után rendjükhöz térjenek vissza. És akik nem akarnák e meg nem engedett házasságukat megszüntetni, az egyházi törvények rendelkezéseinek megfelelően hivatalukat veszítsék. Az elválasztott asszonyokat pedig, parancsoljuk, hogy adják vissza szüleiknek, és mivel nem voltak törvényesen (egybekelve), ha akarnak, szabad legyen nekik férjhez menni.

2. Azokról, akik rabszolganőt választottak feleség helyett

Ha pedig valamely pap rabszolganőt vett maga mellé feleség helyett, adja el, és ha nem akarná, erőszakkal adják el, és árát vigyék a püspöknek.

3. A papoknak adott engedményről

Azoknak a papoknak pedig, kik első és törvényes házasságban élnek, a béke megóvása és a szentlélek egysége miatt, ideiglenesen engedélyt adunk, amíg nekünk ebben az ügyben az apostoli szentatya tanácsot fog adni.

4. A püspökökről, ha egyetértenek azokkal, akik a meg nem engedett házasságtól nem akarnak megválni

Ha pedig valamely püspök vagy érsek olyanoknak, akik a meg nem engedett házasságtól nem akarnak megválni – e határozatot megvetve – beleegyezését nyújtja, vagy egyházat ad neki, vagy valami olyan működést enged meg neki, ami az egyházi rendhez tartozik, a király és püspöktársai ítélik el aszerint, amint nekik helyesnek látszik. Ha pedig az esperes tudatlanságból egyetért a püspökkel, vagy a pap az ő beleegyezésével marad meg ilyen vétékben, (az esperes) önként vesse magát alá a püspök ítéletének.

5. A nem teljesített adományról az egyház részére

Ha valaki az Istennek egyházat épített, és az adományt megnevezte, a megígért adományt azonban nem adta meg, ennek megszerzésére legyen illetékes, követének kiküldésével, a püspöki törvényszék, ha valaki e követnek ellentmond, és ellentmondás közben megveri, az ilyen a királyi törvényszék ítélete alá essék

6. Az egyház javainak a pap gondatlansága által történt elvesztéséről

Ha a papok közül valaki az egyház javait saját hajlékába viszi, és ott eladja vagy gondatlansága által elveszti, az egyháznak háromszorosan térítse meg.

7. A lázadás miatt elpusztult templomok helyreállításáról

A lázadás miatt elpusztult vagy felégetett templomokat, a király parancsára, az illető egyház papjai állítsák vissza. Kelyheket és ruhákat a király költségén adjanak, könyvekről a püspök gondoskodjék.

8. A régiség miatt történt elpusztulásról

A régiség miatt elpusztult egyházakat a püspök építse újjá.

9. A kereskedőkről, kiket izmaelitáknak neveznek

A kereskedőket, kiket izmaelitáknak neveznek, ha kiderül róluk, hogy megkeresztelésük után visszatértek a körülmetélésen alapuló régi törvényükhöz, lakhelyeikről távozzanak, [- - -] ha ártatlanoknak bizonyulnak, saját lakhelyükön maradjanak.

10. Zsidók és keresztény nők házasságáról

Ha zsidók keresztény feleséget vesznek el, vagy valamely keresztény személyt tartanak maguknál szolgálatban, ezeket vegyék el tőlük, és bocsássák őket szabadon, az olyanoktól pedig, akik ezeket eladták, ezek árát vegyék el, és a püspökök jövedelmét képezze.

11. Az egyházak látogatásának elmulasztásáról vasár- és ünnepnapokon

Ha valaki vasárnapokon vagy a nagyobb ünnepeken nem megy az ő kerületének egyházába, verésekkel javítsák meg.

Ha pedig a falvak oly távol vannak, hogy a falusiak az ő kerületük egyházába nem tudnak elmenni, közülük mindnyájuk nevében legalább egy menjen el botra támaszkodva az egyházba, és három kenyeret és egy gyertyát vigyen az oltárra.

12. A fent említett napok megünnepléséről

Ha valaki ezeken a napokon vadászik, kutyáit és lovát veszítse, de a lovat ökörrrel megvált-hassa. Ha pedig pap vagy (más) egyházi személy vadászik, az egyházi rendből távozzék mindaddig, amíg elégtételt nem ad.

13. A házasságtörő nő meggyilkolásáról

Ha valaki más férfivel fajtalankodó feleségét megöli, Istennek adjon számot, és ha akarja, más feleséget vehet. Ha pedig az asszony rokonai közül valaki vádat emel ellene, hogy (feleségét) igazságtalanul ölte meg, bírói vizsgálattal tárgyalják meg (az ügyet), és a szomszédoktól minden-képpen tudakolják meg, vajon nem állott-e az asszony férjénél lenézésben és megvetésben, vagy a fajtalankodásnak valami gyanúja nem merült-e fel már előbb vele kapcsolatban, és aszerint ahogy ésszerűnek látszik, döntsék el az ügyet.

14. Az elsejei összejövedelekről engedély nélkül való elmaradásról

Ha valaki az elsejei összejövedelekről papjának vagy társainak engedélye nélkül kivonja ma-gát, kezét, amellyel testvériséget fogadott, tíz penzával váltsa meg.

15. Az ünnepeknek kereskedés miatt való elhanyagolásáról

Ha valaki vásárnapokon vagy nagyobb ünnepeken az egyházat elhanyagolva vásárra megy, lovát veszítse.

16. A vásárnap megünneplésének elmulasztásáról

Ha valaki vásárnap vásárt üt, megparancsolja e ezent zsinat, hogy amiképpen felállította sátrát, éppúgy bontsa szét. Ha pedig valaki ellenszegül, ötvenöt penzát fizessen.

17. Külföldi papok befogadásáról

Ha valamely idegen egyházi személy püspökének ajánlólevele nélkül jön ebbe az országba, ítélettel vagy tanúbizonysággal vizsgálják meg, netalán nem szerzetes-e, vagy nem gyilkos-e, vagy nem olyan-e, aki valamely rend tagjaként tett fogadalmat.

18. Az egyházi személyek függő viszonyáról

Ha valamely egyházi személy ebbe az országba jön, és vele az ura jól bánik és aszerint jár el, ahogy vele megegyezett, ha (urától) el akar távozni, semmiképpen se távozzék, mielőtt a neki okozott igazságtalanságról a király előtt panaszt nem tett.

19. Azokról, akik egyházunkat elhagyják

Ha a falusiak egyházukat (templomukat) elhagyva máshova vándorolnak, püspöki joggal és királyi paranccsal kényszerítsék őket oda visszatérni, ahonnan elmentek.

20. A házasságtörésen ért asszonyról

Ha valaki feleségét házasságtörésen éri, és bíróság elé állítja, az egyházi törvények rendelkezései szerint vezeklést szabjanak rá, és a vezeklés eltelte után, a férj, ha akarja, őt ismét fogadja vissza, ha pedig nem akarja, ameddig mindketten élnek, házasság nélkül maradjanak.

21. Az apátoknak a saját püspökeik által való kormányzásáról

Az apátok – az atyák végzései szerint – maradjanak meg alázatosan az ő püspökeik kormányzása alatt, kiknek a területéhez tartoznak. És nemcsak egyszer egy évben, hanem gyakran látogassák a püspökök ezen monostorait, és a szabályoknak megfelelően vizsgálják meg a szerzetesek életét és társalkodását. A belépő szerzetesek, amely szerzetesmonostornak akarják, ajánlják fel magukat vagyonukkal együtt, hasonlóképpen a szerzetesnők is, szerzetesnői monostorban. Ezután pedig ne merészeljen valamely püspök vagy apát szerzetest vagy szerzetesnőt bizonyos meghatározott hely címe nélkül felszentelni.

22. A pogány szokásokról

Akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékokat visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.

23. Vagyon adományozásáról valamely egyháznak

Ha valaki vagyonát vagy birtokait valamely egyháznak adományozta, semmiféle ok közbejöttével se merje azt visszavonni, és más egyháznak adni.

24. Egyházi javak megtalálásáról

Az egyházak javai, bárhol találjanak ilyeneket, akár más egyházaknál, akár (kegy-) uraknál, az előbbi egyházukra szálljanak vissza.

25. Azokról, akik a hívek holttestével nem törődnek

Ha valaki a vasárnapot nem tartja meg és az ünnepnapokat sem ünnepli meg, vagy a négy böjti időben és az ünnepek előestéin nem böjtöl avagy halottait nem az egyház mellett temeti el, tizenkét napig kenyéren és vízen vezekeljen.

Ha az úr szolgájának testét, vagy a falusi bíró a szegénysorsú idegen vagy falubeli holttestét nem viszi az egyházhoz, ugyanúgy bűnhődjék.

26. Az ünnepnapokon dolgozó zsidókról

Ha valaki vasárnap vagy más nagyobb ünnepen zsidót dolgozni lát, hogy meg ne botránkozzanak a keresztények, eszközeit, amelyekkel dolgozott, veszítse el.

27. Az apátok szabadjainak tizedjéről

Az apátok szabadjaik után adjanak tizedet a püspöknek.

28. A vassal vagy vízzel való istenítéletek tanúiról

Valahányszor akár vízzel, akár vassal istenítélet történik, legyen jelen három alkalmas, esküt tett tanú, akik egyrészt az ártatlannak ártatlanságát, másrészt ellenkező esetben a bűnösnek bűnös voltát igazolják. A pap (tüzes) vas (próba) esetén két penzát és víz (-próba) esetén egy penzát kapjon.

29. Mise tartásáról egyházon kívül

Egyetlen pap se merjen misét tartani egyházon kívül, kivéve, ha esetleg utazás közben szükség kényszeríti őt erre. Ha pedig ispánja kényszerítette őt erre, az egyházi rendet hagyja el, és aki őt erre kényszerítette, ötvenöt penzát fizessen. Utazás alatti napokon azonban az istentiszteletet szabad legyen sátorban végezni.

30. A szabadok tizedjéről

A püspökök a szabadoktól szedjenek tizedet

A szabadok pedig bármely püspökhöz vagy ispánhoz szegődtek, ahogy ezeknek tetszik, úgy bánjanak velük, mégis szabadságuk épségben tartásával.

Akiket pedig a lelkek üdvéért szabadítottak fel, azzal a kikötéssel azonban, hogy az egyháznak szolgáljanak, senkinek másnak ne, csak a papnak segédkezzenek.

31. A hús elhagyásáról

Azok a latinok, akik a magyarok törvényes szokásával egyetérteni nem akarnak, akik, miután a magyarok a húst elhagyták, ők azt még hétfőn és kedden is megeszik: ha a mi jobb szokásunkkal nem akarnak egyetérteni, ahová akarnak menjenek. A pénzt azonban, amit itt szereztek, hagyják itt, hacsak talán észre nem térnek, és a húst velünk együtt nem hagyják el.

32. Leány vagy asszony ellen elkövetett erőszakról

Ha valaki leányon vagy asszonyon, aki egyik faluból a másikba megy, erőszakot követ el, úgy bűnhődjék, mintha embert ölt volna.

33. Más püspökség területén világra jött állatok tizedéről

Azok a püspökök, akik a más püspökség területén (világra jött) állatok után kapnak tizedet, (a tized) negyed részét engedjék át a saját maguk püspökségében lakó papoknak.

34. Az erkölcstelen életű nők és a boszorkányok bűnhődéséről

Az erkölcstelen életű nőket és a boszorkányokat, amint a püspök helyesnek látja, aszerint ítélje meg.

35. Az apátok és szerzetesek csókjáról a király vagy püspök részéről

Ha előfordul, hogy a király vagy a püspök valamely apátságba megy, az apátok és szerzetesek a király vagy a püspök csókjára ne az egyházban járuljanak, hanem kilépve a keresztfolyosóra, sorjában állva várakozzanak a király vagy a püspök csókjára. A királyt pedig és a püspököt, ahány személlyel és akivel nekik tetszik, engedje az apát a kolostorba lépni.

36. Az apát vagy szerzetes üdvözléséről, ha a királyhoz megy

Ha pedig megtörténik, hogy valamely apát vagy szerzetes a király udvarába megy, a királynak üdvözlésére ne az Isten egyházában járuljon, hanem miután kiment az egyházból, a házban vagy a sátorban üdvözlje őt.

37. A szentek előestéinek megtartásáról

Ezen a szent zsinaton a tiszteletre méltó László király elrendelte, s az összes jelenlevők helyeselték és szentesítették, hogy meg kell ünnepelni: Boldog István király előestéjét és Gellért vértanúét, amelyen szenvedett és három napot Szent Márton ünnepe alkalmával.

És amit atyai nagybátyja, András király fogadott és rendelt – az összes püspökökkel, akik akkor voltak -, ez a legkeresztényibb király nem akarta lerontani, hanem erősebben megszilárdította, tudniillik: három nap vigíliát (böjtöt) Szent Péter ünnepe előtt.

38. A szentek ünnepeinek tiszteletéről

Hogy ezek az ünnepek megünnepelelendők minden évben: az Úr születése, Szent István első vértanú ünnepe, Szent János evangélista ünnepe, az Aprószentek ünnepe, az Úr körülmetéltetése, Vízkereszt és annak előestéje, Gyertyaszentelő Boldogasszony, húsvétkor négy nap, Szent György vértanú ünnepe, Fülöp és Jakab ünnepe és ennek előestéje, Szentkereszt megtalálása, az Úr mennybemenetele, Szent István király ünnepe, Bertalan apostol ünnepe, Szűz Mária születése, Szentkereszt felmagasztaltatása, Szent Máté apostol ünnepe, Szent Gellért ünnepe, Szent Mihály arkangyal

ünnepe, Simon és Júdás ünnepe, Mindszentek ünnepe, Szent Imre hitvalló ünnepe, Szent Márton ünnepe, Szent András ünnepe, Szent Miklós ünnepe, Szent Tamás apostol ünnepe és minden egyházközség ünnepelje meg saját védőszentjét és az egyház felszentelésének napját.

39. Az elsejei társaságokban részt vevő apátokról és szerzetesekről

Az apátok és szerzetesek a hónap elején összejövő testvérek között ne üljenek asztalhoz, hanem az apát a testvérek felajánlásait vitesse a kolostorba, és a szabályzat szerint ossza szét a szerzetesek között.

40. Azokról, akik a tizedet megtagadják

A püspök szedjen tizedet mindenből, de a következő módon: a püspök poroszlója kérdezze meg a termés vagy állatok tulajdonosát, hogy mennyije van. Ha hisz szavainak, vegyen aszerint, ahogy azt mondta, ha pedig nem hisz, eskesse meg őt, és azután vegyen. A terményt pedig keverten ne fogadja el, csak különválasztva.

Ha pedig az eskü után a termés tulajdonosáról valaki idegen azt mondja, hogy hamisan esküdött, a püspök poroszlóján kívül a király és az ispán poroszlója előtt mérjék meg a termést. Ha a termés tulajdonosa vétkesnek bizonyul, neki adják a tizedrészt és a kilenc részt adják a püspöknek, ha azonban az találatik hazugnak, aki bevádolta őt, ugyanazon büntetés szerint fizessen vétkéért. Ha pedig (a vádaskodónak) nincs semmije sem, amiből magát megváltsa, adják el őt, de csak egyedül, gyermekeit nem.

A tizedet pedig az Úr születésének ünnepéig teljes egészében szedjék le.

A fiút pedig, aki apja házában lakik, vagy a rabszolgát ne számítsák külön, hanem együtt adjanak tizedet a családfővel, az olyan fiaktól azonban, vagy szolgálaktól, akiknek külön van házuk, szedjenek tizedet mindenük után, amijük van.

Ha pedig valaki olyan konok, hogy amikor megkérdezik, a püspök poroszlójának nem akarja a tizedet megbecsülni, akkor a poroszló jelölje meg alkalmas tanúk előtt, amennyi előtte igazságosnak látszik.

Lent vagy kendert annyit vegyen, amennyit egy marékkal, az ujjakat földre nyomva, össze lehet szorítani. Ha csépett gabonát talált, ha tíz vedernyi, ne szedjen semmit se, ha húsz vagy több, vegye a tizedrészét.